

Implementácia metódy rozvíjania jazykových schopností podľa El'konina ako základu osvojovania gramotnosti v systéme VPaP

Prof. PhDr. Marína Mikulajová, CSc.

Obsah

1. Popis inovatívneho prístupu/ metódy.....	3
Cieľ	3
Zameranie inovácie	3
Z vyššie povedaného vyplývajú aj fázy systému VPaP, pre ktoré vytvárame túto inováciu:.....	3
Oblasť rozvoja.....	3
Výsledok inovácie.....	4
Merateľnosť efektu intervencie:.....	4
2. Skúsenosť s inováciou	5
Popis skúsenosti zo zahraničia.....	5
Popis skúsenosti zo Slovenska.....	9
Praktické skúsenosti so zavedením inovácie:	9
Výskumné overovanie efektivity tréningu na Slovensku:	9
Skúsenosti z Českej republiky:	10
3. Implementácia inovácie	11
Spôsoby realizácie na úrovni ľudských zdrojov	11
Realizácia inovácie	13
Nástroje a pomôcky	16
Zdroje.....	18
V Krajine slov a hlások. Tréning fonemického uvedomovania podľa D. B. El'konina.....	18
Predpokladané finančné náklady	26
4. Použitá literatúra:	27

1. Popis inovatívneho prístupu/ metódy

Cieľ

V inovácii ponúkame (1) metodologický prístup a teoretický rámec, (2) empirické výskumné dôkazy, (3) metódu a (4) konkrétne metodiky, ako rozvíjať jazykové schopnosti detí, dôležité pre čítanie a písanie. Cieľom je zvýšiť kvalitu a efektivitu prípravy detí na osvojovanie si gramotnosti, aby bol rozvoj čitateľských a pisateľských kompetencií prístupný pre každé dieťa v najvyššej možnej miere vzhľadom na jeho potreby a vývinový potenciál.

Zameranie inovácie

Náš prístup je široko zameraný na deti predškolského a mladšieho školského veku. Navrhujeme a priebežne pracujeme na vytvorení „modulárneho“ systému metodík, ktoré vychádzajú z jednotného metodologického i metodického základu. Líšia sa podľa toho, kto je objektom intervencie – či typicky sa vyvíjajúce deti z bežnej populácie, či deti s poruchami psychického vývinu (napríklad s narušeným vývinom reči a/alebo so špecifickou poruchou učenia), so sensorickým postihnutím (sluchovým alebo zrakovým postihnutím) alebo deti, pochádzajúce z inopodnetného (inokultúrneho a/alebo inojazykového) prostredia – napríklad CODA deti, deti cudzincov alebo rómske deti, často pochádzajúce zo sociálne znevýhodňujúceho prostredia.

Z vyššie povedaného vyplývajú aj fázy systému VPpP, pre ktoré vytvárame túto inováciu:

- Primárna prevencia/stimulácia vývinu: pre typicky sa vyvíjajúce deti predškolského veku z bežnej populácie, navštevujúce materské školy. Metodika by bola odporúčaná/zaradená do kurikula posledného ročníka predprimárneho vzdelávania (povinného od 2021). Metodika (2. vydanie z r. 2001) už mala udelenú odporúčacu doložku č. 2014-18738/62094:8-100C a MŠVVaŠ SR ju zaradilo do zoznamu odporúčaných materiálnych didaktických prostriedkov pre oblasť predprimárneho vzdelávania.
- Preventívna/terapeutická fáza: pre deti s rizikom ťažkostí v učení – deti s odkladom školskej dochádzky, pre žiakov nultých ročníkov ZŠ, pre deti dyslektických rodičov, počujúce deti nepočujúcich rodičov (CODA), deti cudzincov a rómske deti.
- Terapeutická fáza: pre deti s identifikovanou poruchou vývinu (s narušeným vývinom reči v predškolskom veku a/alebo špecifickou poruchou učenia v mladšom školskom veku), deti so sluchovým postihnutím, so zrakovým postihnutím.

Oblasť rozvoja

Inovácia sa predovšetkým zameriava na stimuláciu jazykového vývinu. Táto metóda rozvíja jazykové schopnosti v oblasti fonematickej citlivosti, pasívnej a aktívnej slovnej zásoby, porozumenia reči a gramatickej stavby reči (gramatického citu), komunikačné a pragmatické

zručnosti (vedenie dialógu medzi deťmi alebo s dospelou osobou, práca vo dvojiciach, kladenie otázok, výmena rolí hovoriaceho a počúvajúceho atď.). Ale jazykové schopnosti ťažiskovo budujeme na meta-jazykovej a meta-kognitívnej úrovni: hlavným cieľom intervencie je utváranie fonemického uvedomovania a chápanie princípu, ako sa z hlások/písmen tvoria slová. S deťmi pracujeme tak, že ich učíme rozmyšľať o jazykových javoch, riešiť jazykové úlohy pomocou názorných modelov a odôvodňovať postupy a riešenia. Tým v širšom zmysle slova rozvíjame aj ich kognitívny potenciál, pamäť a pozornosť. Je výskumne preukázané, že fonemické uvedomovanie a kognitívne stratégie ako napr. vytváranie a používanie názorných modelov, osvojené v jednom jazyku, dieťa dokáže využiť aj v inom jazyku, ktorý sa učí a „preniesť“ do iného kontextu učenia.

Výsledok inovácie

Ako ukazujú výskumy a praktické skúsenosti s programami podobného druhu so zameraním na stimuláciu jazykových schopností a osobitne fonemického uvedomovania v zahraničí i u nás (pozri časti 2.1 a 2.2), predložená inovácia prináša žiaducu vývinovú zmenu na strane detí.

Zlepšenie jazykových schopností u detí s typickým vývinom, ako aj u detí s narušeným vývinom reči, je významné a prejavuje sa nielen v oblasti fonemického uvedomovania, ale systémovo posilňuje aj vývin ďalších jazykových schopností; efekt stimulácie sa nevytráca, je dlhodobý a premieta sa do výkonov v učení – v čítaní a písaní na konci prvého ročníka ZŠ (Tokárová & Mikulajová, 2018). U detí so sluchovým postihnutím je to podobne, i keď nemôžeme hovoriť o štatistických zákonitostiach, keďže vychádzame z našich kazuistických štúdií, uskutočnených formou individuálnej intervencie (Nováková, Schöffelová-Nováková & Mikulajová, pripravené do tlače v 2020).

Merateľnosť efektu intervencie:

Merateľnosť považujeme za kľúčový prvok v preukazovaní účinnosti akejkoľvek intervencie v oblasti detského vývinu. V prípade predkladanej inovácie navrhujeme využiť dva zdroje objektivizácie efektu intervencie, a to: (1) hodnotenie jazykovo-kognitívnych schopností detí predškolského a mladšieho školského veku pomocou štandardizovaných testov MABEL v slovenskom jazyku (www.eldel-mabel.net – *Multilanguage Assessment Battery of Early Literacy*, 2019) a (2) posudzovanie úrovne hovorenej reči, čítania a písania pomocou Dotazníkov pre učiteľov na hodnotenie gramotnosti žiakov (Váryová, in Mikulajová a kol., 2012).

Z hľadiska prínosu pre inštitúcie (materské školy, základné školy, CŠPP, CPPPaP) za prínos považujeme poskytnutie intervenčného programu, ktorý je založený na dôkazoch (v zmysle *evidence-based intervention*). Keďže nový štátny vzdelávací program pre predprimárne vzdelávanie (2016) už konkrétne ukladá učiteľom rozvíjať predgramotnostné schopnosti detí, takýto ucelený program budú zrejme pedagógovia vítať. Rovnako učiteľky nultých a prípravných ročníkov ZŠ môžu zahrnúť našu metodiku (predgrafémovú aj grafémovú časť tréningu podľa El'konina) do učebných osnov. O záujme pedagógov svedčí aj naša doterajšia skúsenosť (záujem učiteliek MŠ, ZŠ a poradenských pracovníkov o kurzy k metodike Tréning fonemického uvedomovania podľa El'konina a počet vyškolených odborníkov v SR aj v ČR).

Prínos pre rodinu vidíme v tom, že rečový a jazykový vývin detí bude cielene stimulovaný, resp. deti s rizikom ťažkostí v učení môžu dostávať intervenciu v rámci programu materskej školy niekoľkokrát do týždňa. Rovnako školáci môžu absolvovať tento program na pôde základnej školy, ktorú navštevujú, ak školský logopéd, špeciálny pedagóg alebo učiteľ vytvorí skupinku rizikových detí a bude s nimi systematicky pracovať. Rodič nebude musieť všetko riešiť v logopedickej ambulancii alebo dochádzať do ČŠPP alebo CPPPaP vo väčších časových intervaloch, prípadne za intervenciu osobitne platiť.

2. Skúsenosť s inováciou

Popis skúsenosti zo zahraničia

Skúsenosti zo zahraničia s tréningami fonemického uvedomovania sa opierajú o rozsiahly a intenzívny dlhoročný výskum. Dá sa obrazne povedať, že „fonemické uvedomovanie má šťastie“, že patrí k výborne preskúmaným prediktorm čítania, a to takmer celosvetovo, no najviac v anglofónnych krajinách. Za druhé „šťastie“ považujeme to, že najrozšírenejšie tréningové programy vytvorili renomovaní výskumníci. Preto v tejto stati najprv stručne uvedieme, o čo sa konkrétne intervencie opierajú – t. j. empirické výskumné dôkazy o význame fonemického uvedomovania pre rozvoj detí.

Vo vedeckej i odbornej zahraničnej literatúre sa široko ujal tzv. Jednoduchý model čítania (angl. Simple view of reading, Gough & Tunmer, 1986). Model opisuje čítanie ako komplexnú jazykovo-kognitívnu schopnosť, pozostávajúcu z dvoch základných kompetencií: z dekódovania (čítania slov) a porozumenia čítaného. Dekódovanie je schopnosť človeka prečítať napísané slová, ovládať techniku čítania. Dekódovanie predpokladá, že dieťa/žiak (1) má schopnosť fonemického uvedomovania a (2) pozná písmená. Aby aj rozumelo, čo číta, musí mať dobré porozumenie reči. Čítanie s porozumením teda vyžaduje, aby boli funkčné všetky tri jeho zložky: fonemické uvedomovanie, poznanie písmen aj porozumenie hovorenej reči.

Výskumy fonemického uvedomovania, iniciované Jednoduchým modelom čítania, sa začali v deväťdesiatych rokoch a k dnešnému dňu sa počítajú na tisíce. Na tomto mieste uvedieme len najznámejšie správy, ktoré si objednali vlády USA (2000) a Veľkej Británie (2008) u vedeckých kruhov. V nich sa zdôrazňuje preukázaný význam tejto schopnosti pre rozvoj gramotnosti a navrhujú sa opatrenia, ako menežovať problém dyslexie a jej prevenciu.

Ide o tieto dokumenty:

- National Institute of Child Health & Human Development. 2000. Report of the National Reading Panel: Teaching children to read: An evidence-based assessment of the scientific research literature on reading and its implications for reading instruction. (NIH Publication No. 00 4769). Washington, DC: U. S. Government Printing Office.

(<https://www.nichd.nih.gov/sites/default/files/publications/pubs/nrp/Documents/report.pdf>)

L. C. Ehriová et al. (2001) uverejnili z tohto panelu metaanalytickú štúdiu na báze 52 výskumov,

zameraných na vplyv stimulácie fonematického uvedomovania na osvojovanie čítania a písania. Celkový výsledok metaanalýzy potvrdil stredne veľký účinok stimulácie na čítanie a o niečo vyšší na písanie. Efekt zlepšenia bol však zhruba dvojnásobne vyšší v štúdiách, ktoré stimulovali fonematické uvedomovanie v kombinácii s poznaním písmen, než v štúdiách, ktoré rozvíjali fonematické uvedomovanie iba v rovine hovorenej reči (bez poznania písmen). Stimulácia fonematického uvedomovania mala posilňujúci vplyv aj na čítanie s porozumením, nielen na dekódovanie. Preukázalo sa, že stimulácia pomáha rozličným kategóriám detí: s normálnym vývinom rovnako ako s rizikovým vývinom či s identifikovanou poruchou čítania, predškólakom aj prvákom, deťom zo sociálne znevýhodnených rodín aj z rodín s priemerným alebo vysokým sociálno-ekonomickým statusom.

- National Institute for Literacy. 2008. Developing Early Literacy: Report of the National Early Literacy Panel. (<https://lincs.ed.gov/publications/pdf/NELPReport09.pdf>). Táto britská správa obsahuje metaanalytickú štúdiu prediktorov budúcej gramotnosti u detí mladších ako päť rokov. V tejto vekovej kategórii sa preukázal silný prediktívny vzťah poznania písmen a stredne silný vzťah fonematického uvedomovania k čítaniu (dekódovaniu aj porozumeniu) a písaniu v prvých dvoch ročníkoch základnej školy. V štúdii sa skúmal aj vzťah rozličných jazykových schopností k budúcej gramotnosti. Zistilo sa, že porozumenie reči a gramatické schopnosti sú oveľa lepšími prediktormi ako slovná zásoba, ktorá vykazovala len slabý korelačný vzťah k čítaniu aj písaniu. Panel hodnotil aj efektivitu rozličných druhov predgramotnostných intervencií. Z analyzovaných 78 štúdií väčšina zahŕňala tréning fonematického uvedomovania. Všeobecný záver vyznel tak, že intervencie, stimulujúce fonematické uvedomovanie, ktoré zahŕňajú kognitívne náročnejšie typy úloh (napr. vynechávanie hlások v slovách alebo ich počítanie) v porovnaní s úlohami vyžadujúcimi len hláskovú syntézu) a ktoré poskytujú deťom spätnú väzbu o správnosti riešenia úloh, kladne vplyvajú nielen na vývin samotného fonematického uvedomovania, ale tiež na čítanie a písanie.
- Vo Veľkej Británii významným dokumentom bola aj nezávislá správa pre vládu, ktorú vypracoval senátor J. Rose o dyslexii: Identifying and Teaching Children and Young People with Dyslexia and Literacy Difficulties. An independent report from Sir Jim Rose to the Secretary of State for Children, Schools and Families. June 2009.

(<http://www.thedyslexia-spldtrust.org.uk/media/downloads/inline/the-rosereport.1294933674.pdf>). V nej charakterizuje dyslexiu ako poruchu, ktorej jadrom je fonologický deficit.

Zamerajme sa teraz na dôkazy o úlohe fonematického uvedomovania aj v jazykoch odlišných od angličtiny. Veľká metaanalytická štúdia z roku 2012 (Melby-Lervåg et al., 2012) zahrnula 91 výskumov v angličtine a 36 výskumov v ďalších desiatich jazykoch. Zisťoval sa vzťah uvedomovania foném, rýmov a verbálnej krátkodobej pamäti k čítaniu u rozličných skupín detí (norma, dyslexia). Potvrdilo sa, že všetky tri schopnosti významne korelujú s čítaním, ale fonematické uvedomovanie má najužší vzťah k čítaniu slov a je z nich jediný nezávislý prediktor čítania slov.

Uvedieme dôkazy, týkajúce sa detí dyslektických rodičov – teda detí s rodinným rizikom dyslexie. M. Snowlingová a M. Melby-Lervågová (2016) uskutočnili metaanalýzu 95 rozličných výskumov, ktorá ukázala nasledovné. Tieto deti vykazujú zaostávanie rečového vývinu už od raného veku.

V predškolskom veku majú závažné ťažkosti v jazykovom vývine a tiež deficity v poznaní písmen, fonematickom uvedomovaní a rýchlom automatickom pomenovaní (RAN). Nie všetky deti dyslektických rodičov budú v škole slabí čitatelia. Tie deti, z ktorých boli slabí čitatelia, mali v predškolskom veku závažnejšie deficity ako tie, z ktorých boli dobrí čitatelia. Autorky robia záver, že u detí dyslektických rodičov vrodenný deficit fonologických schopností zvyšuje stále prítomné riziko rozvinutia dyslexie. Vo vývine však môžu pôsobiť ochranné faktory, ktoré ochránia dieťa pred dyslexiou.

Sú zaujímavé dôkazy o rozvoji fonematického uvedomovania zo sféry bilingvizmu. V metaanalytickej štúdii autori (Melby-Lervåg & Lervåg, 2011) zisťovali, či funguje „medzijazykový transfer“ (L1 = prvý jazyk dieťaťa, L2 = druhý jazyk dieťaťa) v hovorenej reči, dekodovaní, fonematickom uvedomovaní a porozumení čítaného. Do metaanalýzy zahrnuli 47 štúdií. Výsledky ukázali nízku metakoreláciu medzi L1 a L2 v hovorenej reči, ale strednú až vysokú koreláciu medzi L1 a L2 vo fonematickom uvedomovaní a dekodovaní. Toto zistenie má dôležité implikácie pre oblasť dvojjazyčnej výchovy a vzdelávania.

Deti so sluchovým postihnutím predstavujú jednu z najrizikovejších skupín z hľadiska rozvoja funkčnej gramotnosti. Viaceré výskumy potvrdili, že mnohé tieto deti dokážu aspoň parciálne využívať svoje obmedzené sluchové schopnosti na uvedomovanie hláskovej štruktúry slov. Existuje metaanalytická štúdia, ktorej autori zisťovali, či existuje vzťah medzi úrovňou fonematického uvedomovania a úrovňou čítania u nepočujúcich čitateľov (Mayberry, del Giudice & Lieberman, 2011). Do metaanalýzy zahrnuli 57 výskumov. Výsledky neumožnili urobiť jednoznačné závery, lebo jednotlivé výskumy boli príliš rôznorodé najmä z pohľadu výskumných vzoriek participantov. Metaanalýza jednako potvrdila, že vzťah medzi fonematickým uvedomovaním a čítaním u nepočujúcich začínajúcich čitateľov – u detí s úrovňou čítania nižšou ako zodpovedá druhému ročníku – je celkove stredne silný. Pri čítaní vstupujú do hry aj iné činitele: na prvom mieste faktor jazykových schopností, ale tiež úroveň počutia, zrozumiteľnosť reči, neverbálny intelekt, pamäť, odzneranie z úst, vek a používanie daktylu. Tieto závery by sa mali podľa autorov štúdie premietnuť do vzdelávacích praktík a poradenstva.

Ďalej uvidíme z nášho pohľadu najrozšírenejšie komerčne prístupné tréningy fonematického uvedomovania pre deti predškolského veku a žiakov prvých ročníkov. Publikácie vytvorili výskumníci ako výstupy pre prax, sú teda založené na vedeckých a empirických dôkazoch (research based, evidence based) o efektivite tréningu fonematického uvedomovania:

Blachman, B., Ball, E., Black, R. M. S. & Tangel, D. M. (2000): Road to the Code: A Phonological Awareness Program for Young Children. Paul Brookes Publishing Comp.

(<https://products.brookespublishing.com/Road-to-the-Code-P322.aspx>). Program je určený pre predškolákov a žiakov prvého ročníka, pre deti z bežnej populácie aj pre oblasť špeciálneho vzdelávania. Je rozdelený na 44 krátkych lekcií v celkovom trvaní 11 týždňov. Používa sa na individuálnu prácu s deťmi alebo intervenciu v malých skupinkách. Opiera sa o viac ako desaťročný výskum.

Adams, M. J., Foorman, B., Lundberg, I. & Beeler, T. (1998): Phonemic Awareness in Young Children: A Classroom Curriculum. 13. Edition. Paul Brookes Publishing Comp. (<https://products.brookespublishing.com/Phonemic-Awareness-in-Young-Children-P317.aspx>). Tento program vytvoril medzinárodný americko-švédsky tím odborníkov. Je určený pre

predškolákov a žiakov prvého ročníka. Obsahuje krátke 15-20-minútové lekcie, naplánované na celý školský rok. Autori zahrnuli do publikácie aj jednoduchý skrínigový test, ktorý umožňuje učiteľom odhaliť deti so slabými výkonmi, prípadne aj monitorovať, ako deti počas tréningu napredujú.

Graphogame (<https://www.graphogame.com/>) je počítačová aplikácia, ktorú vytvorili fínski vedci na základe dlhoročného výskumu vývinu gramotnosti v norme a patológii. Je určená pre predškolákov a žiakov prvého ročníka. Učí deti spájať písmená s fonémami a základy čítania slov formou hier. Softvérový program bol vyvinutý vo fínštine, angličtine, holandštine a čínštine.

Foundations for Literacy (<https://clad.education.gsu.edu/foundations-literacy-home/>). Vieme len o jednom programe, ktorý bol vytvorený špeciálne pre deti so sluchovým postihnutím: vznikol na výskumnom pracovisku Center on Literacy and Deafness, Georgia State University v USA. Nie je publikovaný a dá sa zakúpiť len po absolvovaní školenia. Program je určený pre deti v poslednom ročníku materskej školy a prvom ročníku základnej školy, ktoré majú sluchové postihnutie. Program sa realizuje štyri hodiny v týždni počas jedného školského roka. Hlavný zámer je rozvinúť jazykové schopnosti a predčitateľské zručnosti u týchto detí: slovnú zásobu, naratívne zručnosti, fonematické uvedomovanie a poznanie písmen až po čítanie jednoduchých slov. Umožňuje vytvoriť individualizovanú intervenciu pre každé dieťa bez ohľadu na to, aký komunikačný kanál a systém prednostne používa na komunikáciu.

V tejto stati sme chceli ukázať, že na základe zahraničných skúseností má význam ponúknuť deťom predškolského veku a pre prvé ročníky intervenciu, ktorá bude systematická, vedecky overená a zábavná pre deti aj učiteľov.

Teoretické poznatky a empirické výskumné zistenia zo zahraničia môžeme zhrnúť takto:

- Jazykovo-kognitívne schopnosti, najmä fonematické uvedomovanie a poznanie písmen majú významnú úlohu vo vývine čítania a písania a sú ich prediktormi. Toto platí nielen v angličtine, ale všeobecne (v jazykoch s hláskovým písmom), aj v slovenčine.
- Pre osvojovanie čítania a písania sú dôležité aj ďalšie schopnosti, a to najmä porozumenie reči, gramatické schopnosti a krátkodobá verbálna pamäť.
- Deti s fonologickým/jazykovým deficitom v predškolskom veku sú rizikové z pohľadu osvojovania čítania a písania.
- Fonematické uvedomovanie je ovplyvniteľné systematickým tréningom. U rizikových detí takáto intervencia pôsobí ako ochranný faktor.
- Bilingválne deti profitujú z tréningu fonematického uvedomovania i tým, že nadobudnuté schopnosti v jednom jazyku dokážu uplatniť aj v druhom jazyku.
- Fonematické uvedomovanie sa dá rozvinúť aj u detí so sluchovým postihnutím, ktoré majú zväčša sluch alebo kochleárny implantát. Intenzívna individuálna intervencia u nich významne zlepšuje jazykové a predgramotnostné schopnosti.

Popis skúsenosti zo Slovenska

Tréning fonemického uvedomovania podľa El'konina – prvé vydanie metodiky – vyšlo na Slovensku v roku 2001 a v Českej republike v roku 2004 (Mikulajová & Dujčíková, 2001; Mikulajová & Dostálová, 2004). Odvtedy sa metodika šíri medzi špeciálnymi pedagógmi, logopédmi a učiteľkami materských a základných škôl, používajú ju aj psychológovia na poradniach. Druhé, rozšírené a prepracované slovenské vydanie vyšlo v roku 2014 (Mikulajová, Tokárová & Sümegiová, 2014) a české v roku 2016 (Mikulajová, Nováková Schöffelová, Tokárová & Dostálová, 2016).

Na Slovensku aj v Čechách organizoval distribúciu aj kurzy k metodike od jej prvého vydania (v r. 2001, resp. 2004) Dialóg, s.r.o. – špecializované zdravotnícke zariadenie pre deti s poruchami reči a učenia, ktoré bolo aj vydavateľom prvého vydania metodiky v oboch jazykoch. Kurzy prebiehali v oboch krajinách zvyčajne dvakrát do roka pre skupinu 30-50 účastníkov.

Od roku 2014 vydávanie a kurzy v SR organizuje Dialóg Plus, s.r.o. V Čechách od r. 2016 metodiku vydáva Centrum Rozum, v.o.s. (<http://www.centrumrozum.cz/>). Certifikovaný kurz k metodike organizuje Pedagogická fakulta Univerzity Karlovej v Prahe, od roku 2014 už vyškolili približne 500 odborníkov. V Čechách vznikla tiež Iniciatíva Elkonin (www.elkonin.cz), ktorá združuje záujemcov zo strany odborníkov a rodičov a organizuje kurzy pre deti v malých skupinkách po celej Českej republike (www.elkonin.cz).

Praktické skúsenosti so zavedením inovácie:

Na Slovensku existuje veľa odborníkov, ktorí referujú o veľmi dobrých skúsenostiach s metodikou v práci s deťmi predškolského veku, aj so školákmi. Napríklad ZŠI pre deti s NKS v Liptovskom Jamníku (<https://zsjamnik.edupage.org/>) používa na všetkých svojich pracoviskách našu metodiku už viac ako pätnásť rokov. Taktiež v obci Chminianske Jakubovany v základnej škole už viac rokov úspešne pracujú v rómskych triedach v prvom ročníku podľa El'konina (<https://zschjakubovany.edupage.org/>). Máme k dispozícii archív videonahrávok detí z oboch škôl, ktorý môžeme poskytnúť k nahliadnutiu na požiadanie. Metodika je kurikulumom v prípravnom ročníku v tejto škole a podobne aj v ZŠI pre deti s NKS

v Brezolupoch a v Spojenej škole v Nitre (<https://ssmudronova.edupage.org/>). V systéme špeciálno-pedagogického poradenstva s metodikou pracujú napr. v SCŠPP Inštitút detskej reči v Bratislave (<http://detskarec.sk/>) a mnohé iné poradne.

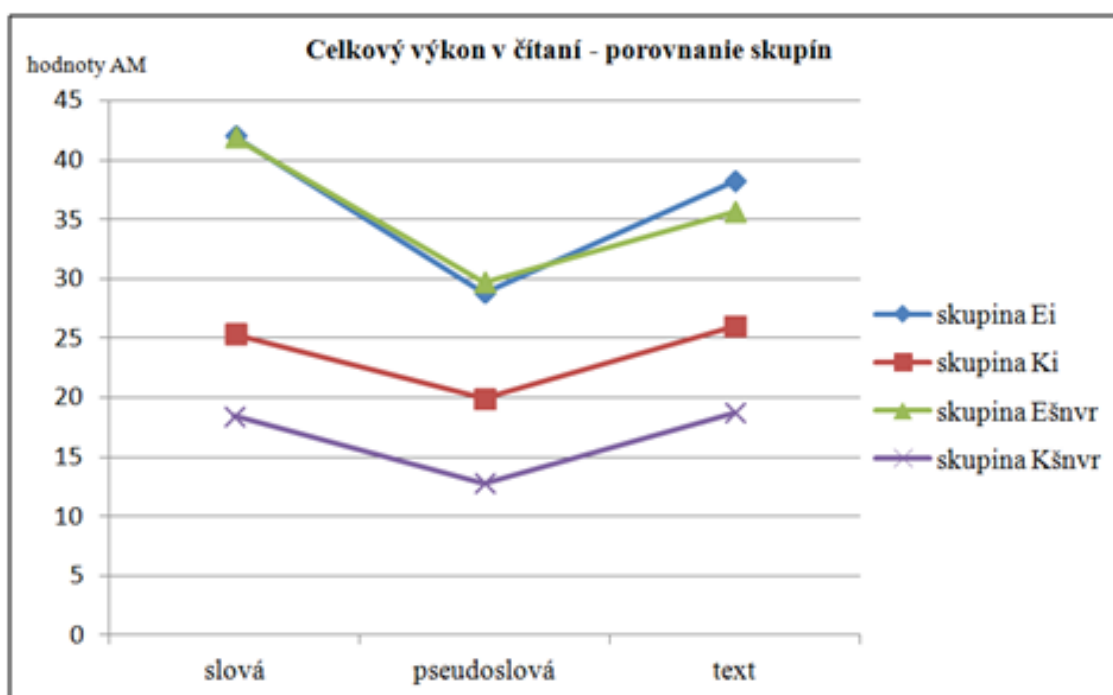
Výskumné overovanie efektivity tréningu na Slovensku:

Realizovali sme longitudinálny výskum (Tokárová & Mikulajová, 2018), v ktorom sme overovali efektívnosť tréningu fonemického uvedomovania podľa El'konina u detí s normálnym vývinom reči z bežnej populácie a u detí s diagnózou špecificky narušený vývin reči (ďalej ŠNVR). Výskum prebiehal dva školské roky: od septembra posledného roka v materskej škole do júna prvého ročníka ZŠ. Zúčastnilo sa ho 72 detí (36 z bežnej populácie a 36 so ŠNVR). Deti sme rozdelili na experimentálne skupiny (18 norma, 18 NVR) a kontrolné skupiny (18 norma, 18 ŠNVR). Na začiatku kvázi-experimentu sme všetky deti vyšetrili batériou testov na fonemické uvedomovanie a morfo-syntaktické schopnosti. V priebehu roka v materskej škole deti z oboch

experimentálnych skupín prešli intervenčným programom podľa El'konina – predgrafémovou aj grafémovou časťou. Kontrolné deti v tom čase absolvovali bežný program (ISCED0) alebo štandardnú logopedickú terapiu (deti so ŠNVR). Potom všetky deti nastúpili do svojich škôl a celý prvý ročník sme ich nekontaktovali, až do júna. V júni sme urobili retest vyššie uvedených schopností plus diagnostiku čítania pomocou troch testov. Z výsledkov (Tokárová, Mikulajová, 2018, s. 156-180) vyberáme: Ukázalo sa, že deti, ktoré absolvovali našu intervenciu (na obr. 1 skupina Ešnvr a Ei), na konci prvého ročníka ZŠ významne prevýšili v čítaní deti z kontrolných skupín (na obr. 1 skupina Kšnvr a Ki) vo všetkých čitateľských schopnostiach - pri čítaní slov, pseudoslov aj súvislého textu. Okrem toho deti z experimentálnej skupiny Ešnvr temer dobehli vo vývine svojich intaktných rovesníkov v morfo-syntaktických schopnostiach – v porozumení viet, opakovaní viet a skúške jazykového citu. Výsledky považujeme za významný dôkaz o efektivite tréningu fonematického uvedomovania podľa El'konina a jeho vplyve na rozvoj jazykových a gramotnostných schopností u detí z bežnej populácie (ako stimulácia, resp. primárna prevencia), ale najmä u detí s ťažkosťami vo vývine reči (ako terapia, resp. sekundárna prevencia pred rozvinutím dyslexie).

Obrázok 1. Výsledky štyroch skupín detí na konci prvého ročníka ZŠ v čítaní slov, pseudoslov a textu. Hodnoty zobrazujú počet správne prečítaných slov za minútu.

Pozn.: Výkony jednotlivých skupín vyjadrené počtom správne prečítaných slov v skúške 1 – minútového čítania slov, skúške 1 – minútového čítania pseudoslov a pri čítaní textu.

Skúsenosti z Českej republiky:

Na tomto mieste uvedieme aj niektoré skúsenosti zo susednej ČR, keďže sa týkajú našej metodiky. Do týchto dní sme tam vyškolili približne 900 odborníkov – 407 v rokoch 2004-2014 a okolo 500 od roku 2016. A. Schindlerová v rámci diplomovej práce (Schindlerová, 2019) urobila internetový dotazníkový prieskum: oslovila takmer 400 absolventov kurzov v rokoch 2016-2018. V dotazníku sa pýtala na systém práce s metodikou, na skúsenosti, úpravy a hodnotenie

výsledkov. Odpovede zaslalo 137 respondentov, z nich 40 uviedlo, že s metodikou nepracujú. Z odpovedí 97 respondentov vyberáme:

- Lektori pracujú s deťmi intaktnými, aj s deťmi s rozličnými vývinovými poruchami včítane porúch reči, ADHD, intelektovej poruchy, poruchy sluchu (14,2 %) a Aspergerovho syndrómu.
- Až 35,2 % pracuje priamo v prostredí materskej školy.
- Najčastejšie pracujú s malou skupinkou detí a individuálne. Vo veľkej skupine (trieda MŠ, ZŠ) pracovalo len 2,1 % opýtaných.
- Z 97 opýtaných 26,8 % sa nesnaží zapájať rodičov a až 73,2 % sa o to snaží. Zo zapojených rodičov polovica (49,5 %) vyžadovala spätnú väzbu a polovica nie.

V súčasnosti tréning ponúka aj Iniciatíva Elkonin cez stránku www.elkonin.cz. Organizuje kurzy po celej republike tak, že spája záujemcov na strane rodičov so záujmom vyškolených lektoriek realizovať kurzy.

V ČR sme sa pred tromi rokmi stretli s Mgr. Ivanou Novákovou, riaditeľkou logopedického a surdopedického SPC v Liberci (<https://www.spcliberec.cz/kontakty>). Predstavila nám svoju adaptáciu tréningu fonematického uvedomovania pre túto skupinu detí. Viac o tom píšeme v časti 3. Implementácia inovácie.

3. Implementácia inovácie

Spôsoby realizácie na úrovni ľudských zdrojov

Na základe toho, z čoho vychádza pôvodná myšlienka profesora Elkonina, ako sme tvorili celý koncept metodiky a aká je doterajšia prax používania nášho tréningu na Slovensku a v Čechách a podobných tréningov v zahraničí, navrhujeme nasledovné.

S jednotlivými "modulmi" metodiky – viď nižšie obrázok 2 MODULÁRNY MODEL VYUŽITIA METODIKY V SYSTÉME VPAP – by mali pracovať odborníci s ukončeným vysokoškolským vzdelaním prvého (Bc.) a/alebo druhého (Mgr.) stupňa, kvalifikovaní pre prácu s jednotlivými skupinami detí. Tento návrh počíta s vydaním všetkých modulov na obrázku 2.

Uvádzame primárnych používateľov pre jednotlivé moduly vzhľadom na fázy systému VPAP, pre ktoré vytvárame túto inováciu:

- **Primárna prevencia/stimulácia vývinu:** Hlásulienky na návšteve v škôlke. Tréning fonematického uvedomovania podľa D. B. Elkonina pre triedy materských škôl (pripravujeme). Pre deti predškolského veku z bežnej populácie, navštevujúce posledný ročník materskej školy. Používateľ: učiteľ predprimárneho vzdelávania (Bc., Mgr.).

➤ **Preventívna/terapeutická fáza:**

- 1. *V Krajine slov a hlások. Tréning fonematického uvedomovania podľa D. B. El'konina* (druhé prepracované a doplnené vydanie, 2014 - základný program). Pre deti s rizikom ťažkostí v učení – deti s odkladom školskej dochádzky, pre žiakov nultých ročníkov ZŠ, pre deti dyslektických rodičov, počujúce deti nepočujúcich rodičov (CODA). Používatelia: učiteľ predprimárneho vzdelávania (Mgr.), učiteľ primárneho vzdelávania (Mgr.), logopéd (Mgr.).
- 2. *Hlásulienky učia deti po slovensky. Tréning fonematického uvedomovania podľa D. B. El'konina pre inojazyčné deti* (plánované na roky 2021-22). Pre deti cudzincov a rómske deti v predškolskom a mladšom školskom veku. Používatelia: učiteľ predprimárneho vzdelávania (Mgr.), učiteľ primárneho vzdelávania (Mgr.), logopéd (Mgr.), špeciálny pedagóg (Mgr.).

➤ **Terapeutická fáza:**

- 1. *V Krajine slov a hlások. Tréning fonematického uvedomovania podľa D. B. El'konina* (druhé prepracované a doplnené vydanie, 2014 - základný program). Pre deti s identifikovanou poruchou vývinu (s narušeným vývinom reči v predškolskom veku a/alebo špecifickou poruchou učenia v mladšom školskom veku). Používatelia: špeciálny pedagóg, pracujúci v MŠ, škole alebo v poradni, logopéd, pracujúci v MŠ, škole alebo v poradni, psychológ, pracujúci v MŠ, škole alebo v poradni – všetci Mgr.
- 2. *Dítě vidí, co má slyšet. Trénink jazykových schopností dle D. B. Elkonina u dětí se sluchovým postižením* (pripravené do tlače, 2020). Deti predškolského a mladšieho školského veku so sluchovým alebo s viacnásobným postihnutím, ktoré zahŕňa aj poruchu sluchu. Používatelia: špeciálny pedagóg - surdopéd, pracujúci v MŠ, škole alebo v poradni, logopéd, pracujúci v MŠ, škole alebo v poradni – všetci Mgr.

Nároky na prípravu používateľov metodiky v záujme dodržania kritéria kvality:

Na strane autoriek metodiky panuje presvedčenie, že kvalitná realizácia El'koninovho programu vyžaduje zaškolenie používateľov na odbornom kurze. V súčasnosti takéto kurzy autorky ponúkajú v rozsahu 16 hodín (2 dni školenia) k základnej metodike. Kurz je kombináciou teoreticko-metodických (8 hodín) a prakticko-klinických informácií (8 hodín). Dôležitú časť kurzu predstavuje videotréning a výmena skúseností.

Metodika a najmä príručka sú napísané zrozumiteľne a prehľadne a dozaista sa dá s nimi pracovať aj bez zaškolenia, na základe inštrukcií v texte. Takáto práca je do istej miery mechanická a neposkytuje používateľom dostatočné znalosti a zručnosti, aby mohli pružne reagovať na potreby detí, včas odhadnúť, či deti môžu prejsť na nové učivo alebo typy úloh a podobne. Týka sa to hlavne práce s deťmi so špeciálnymi potrebami, ale aj detí v bežnej skupinke – napríklad treba riešiť absenciu detí, rozličnú úroveň schopností a tempo detí a podobne.

Nateraz kurzy k metodike lektorujú len autorky metodiky. Výhľadovo by bolo vhodné pripraviť a zaškoliť skupinu budúcich certifikovaných lektorov: okolo 15 odborníkov z radov logopédov, špeciálnych pedagógov a učiteľov materských, prípadne základných škôl, ktorí majú aj odborné znalosti aj pedagogické či klinické skúsenosti a vykonávajú tzv. „dobrú prax“. Z dlhodobého

hľadiska by školiť ďalších záujemcov mali výlučne certifikovaní lektori. Osobitne to platí pre modul, určený pre deti so sluchovým postihnutím, kde je potrebné veľmi dobre rozumieť procesom, do ktorých odborník vstupuje (napríklad pri práci s dieťaťom s kochleárnym implantátom).

Realizácia inovácie

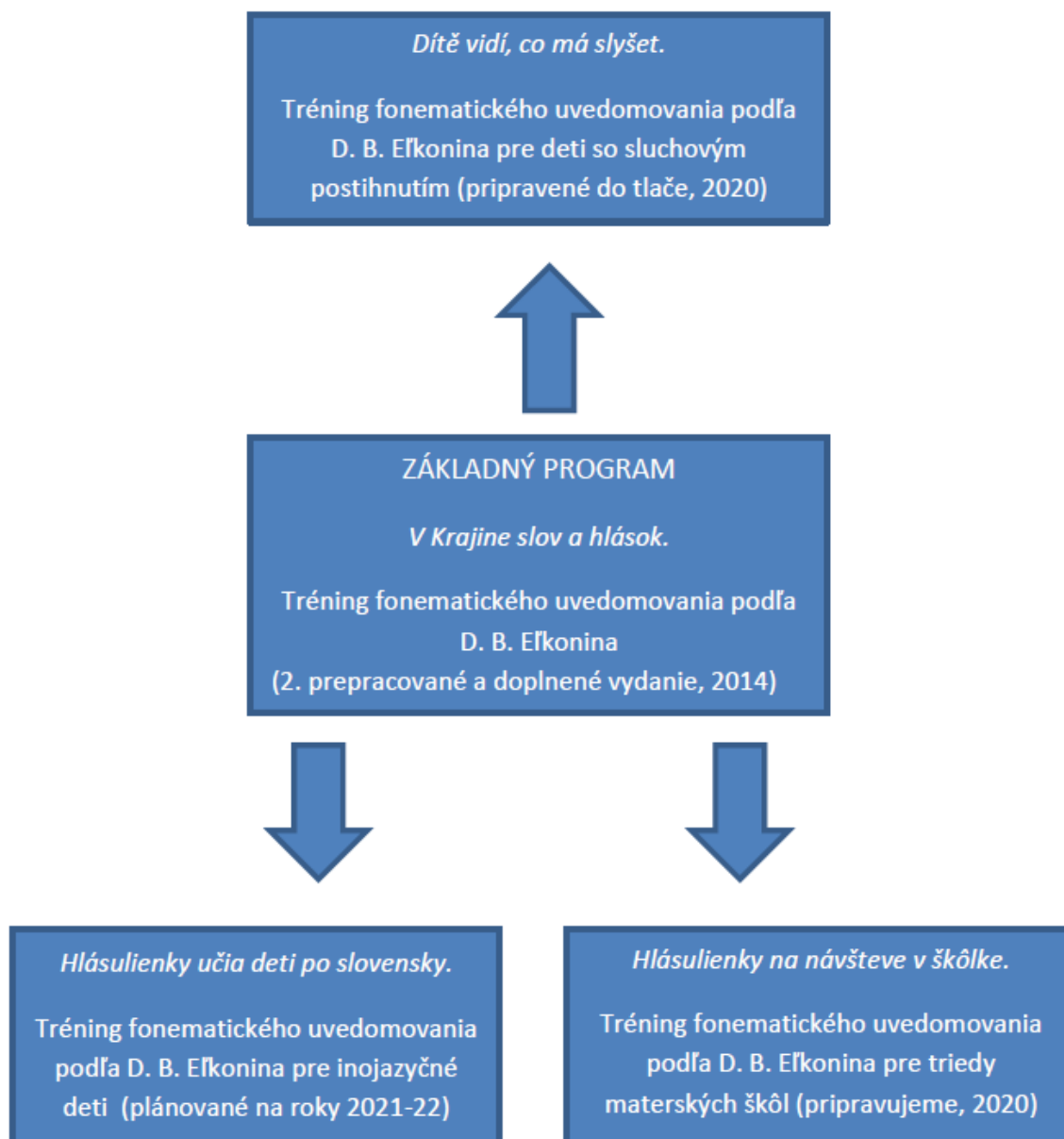
Ako sme už uviedli vyššie, implementácia inovácie závisí predovšetkým od cieľovej skupiny a/alebo individuálnych detí, s ktorými sa bude pracovať.

Celú inováciu koncipujeme a pripravujeme do praxe ako modulárny systém pre rozličné skupiny detí – podľa veku aj podľa vývinovej úrovne (viď obrázok 2). V zásade môžeme odporučiť vek 5 rokov ako dolnú hranicu vekového rozpätia detí. Ako hornú hranicu možno všeobecne odporučiť mladší školský vek.

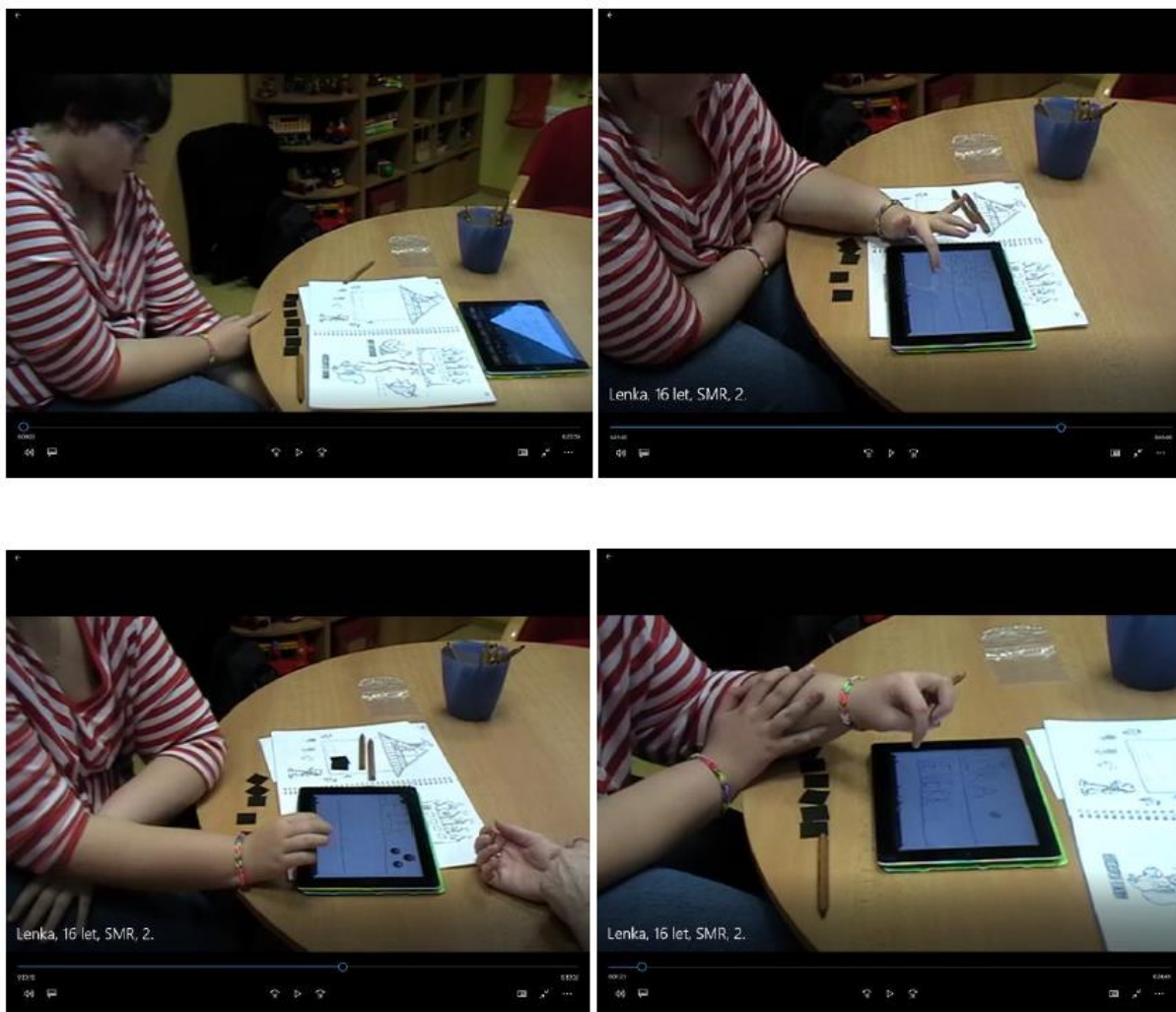
Máme však k dispozícii aj videonahrávku individuálnej intervencie so 16-ročným dievčaťom s viacnásobným postihnutím – intelektovou poruchou so sluchovým postihnutím. Klientka sa pomocou postupu „ušitého na mieru“ a s využitím tabletu takto učila čítať a písať slová (obrázky 3-6). Najprv sa naučila počúvať a vyčleňovať jednotlivé hlásky v slovách pomocou žetónov. Surdopédka postupovala podľa našej metodiky pre deti so sluchovým postihnutím. Následne sa spoločne učili spájať hlásky s písmenami a zapisovali slová zo šlabikára do tabletu. Na tablete dievča píše prstom slovo VEVERKA. Na obrázku vidno, že písaniu slova predchádzalo vyskladanie slova pomocou siedmich čiernych žetónov. Intervencia s klientami s ťažšími poruchami sa robí individuálne a vyžaduje od odborníka nielen odborné znalosti, ale aj skúsenosti a veľkú flexibilitu. Skúsenosti ukazujú, že môže byť veľmi prínosná.

Obrázok 2. MODULÁRNY MODEL VYUŽITIA METODIKY V SYSTÉME VPaP

Obrázky 3-6. Návčik fonematickej analýzy a písania slov so 16-ročným dievčaťom s viacnásobným postihnutím – s intelektovou a sluchovou poruchou.

Z inštitucionálneho hľadiska odporúčame pracovať s metodikou:

- V materských školách s celou triedou detí. Metodika sa bude realizovať podľa modulu *Hlásulienky na návšteve v škôlke. Tréning fonematického uvedomovania podľa D. B. El'konina pre triedy materských škôl* (pripravujeme). Toto kurikulum po obsahovej stránke pripravujeme na jeden školský rok (september – jún) v režime troch lekcií týždenne. Lekcie sú krátke, vyžadujú len 15-20 minút práce učiteľa s celou triedou. Každá lekcija zväčša obsahuje jednu alebo dve jazykové aktivity. Spolu to predstavuje 100 lekcií. Témy sa zameriavajú ťažiskovo na fonematické uvedomovanie hláskovej štruktúry slov. Do programu pridávame aj oboznamovanie detí s vybranými písmenami – len s veľkými tlačenými tvarmi písmen.
- V materských školách s malými skupinkami (4-6 detí). Metodika sa bude realizovať s deťmi s rizikom ťažkostí v učení podľa modulu *V Krajine slov a hlások. Tréning fonematického uvedomovania podľa D. B. El'konina* (druhé prepracované a doplnené vydanie, 2014 - základný program). Odporúčame používať Predgrafémovú časť metodiky, Šlabikár 1 u 5-6-ročných detí rok pred vstupom do školy. U detí, ktoré budú mať následne odklad školskej

dochádzky (vo veku 6-7-rokov) odporúčame v roku odkladu pokračovať Grafémovou časťou, Šlabikárom 2.

- V základných školách u žiakov nultých/prípravných ročníkov s celou triedou detí. Ide o deti s identifikovaným rizikom ťažkostí v učení. U nich odporúčame počas jedného školského roka (september – jún) realizovať obe časti programu – Predgrafémovú aj Grafémovú (Šlabikár 1 aj 2) podľa modulu *V Krajine slov a hlások. Tréning fonemického uvedomovania podľa D. B. El'konina* (druhé prepracované a doplnené vydanie, 2014 - základný program). Učivo sa dá dobre zintegrovat' do kurikula čítania a písania v rozsahu, ako si stanoví učiteľ. Odporúčame 2-3 hodiny práce podľa našich šlabikárov do týždňa.
- V základných školách u žiakov s ťažkosťami v čítaní a písaní. U nich odporúčame, aby špeciálny pedagóg alebo školský logopéd rozhodol, či dieťa bude zaradené do menšej skupinky detí alebo bude pracovať individuálne podľa modulu *V Krajine slov a hlások. Tréning fonemického uvedomovania podľa D. B. El'konina* (druhé prepracované a doplnené vydanie, 2014 - základný program). Do programu sa dá „vstúpiť“ tiež individuálne, podľa toho, čo má dieťa už osvojené a s čím má v čítaní a písaní ťažkosti.
- V ŠPC, CPPPaP a v logopedickej poradni. Odporúčame prácu s deťmi, ktoré vyžadujú skôr individuálny prístup. Intervencia sa dá do istej miery „ušiť dieťaťu na mieru“. To sa týka aj spolupráce s rodičmi a/alebo so školou. Frekvencia stretnutí závisí od záujmu a možností všetkých zúčastnených strán.
- Pre inojazyčné deti vytvoríme nový modul *Hlásulienky učia deti po slovensky. Tréning fonemického uvedomovania podľa D. B. El'konina pre inojazyčné deti* (plánované na roky 2021-22). S rómskymi deťmi odporúčame začať pracovať už vo veku 5-6 rokov na pôde materskej školy a následne pokračovať Šlabikárom 2 v prvom ročníku ZŠ. Deti cudzincov sa pravdepodobne budú riešiť individuálne, podľa potrieb dieťaťa, rodiny a školy a taktiež podľa veku dieťaťa.

Nástroje a pomôcky

Celú metodiku tvorí Metodická príručka, dva šlabikáre a pomôcky.

Pri uskutočňovaní tréningu fonemického uvedomovania so skupinami detí aj individuálne sa počíta s využívaním bohatého portfólia pomôcok. Pomôcky má učiteľ a pomôcky majú aj deti.

Hlavnými metodickými princípmi sú (1) neustála spolupráca detí s dospelým, s učiteľom a (2) používanie názorných modelov, na ktorých znázorňujeme jednotlivé jazykové javy, aby ich deti doslova „videli“. Spočiatku sú to obrázky slov na kartičkách, žetóny a schémy, neskôr grafický zápis slov pomocou symbolov na tabuľu, pomôcka z kartónu s názvom Okienka, kocky s písmenami a nakoniec kartičky s písmenami, z ktorých deti môžu skladať slová.

Hlavnou pomôckou je Šlabikár. V základnej metodike sú dva samostatné Šlabikáre: prvý a druhý diel. Šlabikáre k ďalším modulom programu pripravujeme. Šlabikár tvoria prevažne čierno-biele ilustrácie, aby si deti mohli obrázky sami vyfarbovať alebo inak s nimi pomocou farieb pracovať.

Slovný materiál v metodike má narastajúcu zložitosť (najprv sú slová krátke, neskôr dlhšie). Slová sú deťom s bežnou skúsenosťou známe, dobre sa dajú zobrazíť na obrázkoch, dieťa si ich vie dobre predstaviť, keď ich počuje. Zoradovali sme ich aj s prihliadnutím k významovej blízkosti, aby sa lepšie rozvíjala slovná zásoba detí. Slová sú znázornené v šlabikári aj na samostatných kartičkách.

V priebehu intervenčného programu sa dieťa učí nové veci o jazyku, preniká do jeho štruktúry, poznáva pravidlá ako aj to, že existujú výnimky z týchto pravidiel. Najprv sa učí o hláskach v slovách, potom k hláskam priraduje písmená a nakoniec pochopí, ako sa z písmen tvoria slová. Všetko sa robí formou hry, celý tréning je zasadený do Krajiny slov a hlások, kde žijú rôzni obyvatelia: Majster Slabika, Majster Dížeň, Hlásulienky, Bacil Omyl, Rytier Ypsilon, Víla Ivana a ďalší. Tieto postavy stvárnajú dôležité jazykové javy. Aktivity spočívajú v riešení jazykových úloh. Vizualizácia a pomôcky usmerňujú a organizujú myslenie detí, pomocou nich si rýchlejšie zapamätajú a vybavujú nové poznatky a môžu kontrolovať správnosť riešenia úloh.

V súčasnosti pomôcky tvoria súčasť každého kompletu metodiky (balenia) alebo súčasť Šlabikára pre deti - okrem postavičiek (ako sú na obrázkoch 7-8). Postavičky si učitelia vyrábajú sami alebo hľadajú vhodné na trhu. Teda tieto veľké pomôcky sa dokupujú samostatne. Bolo by vhodné mať zabezpečeného výrobcu a dodávateľa hotových postavičiek, aby si zariadenia a užívatelia mohli podľa potreby objednať a kúpiť, čo potrebujú. Postavičky na obrázku 3 sú z Českej republiky.

Pre budúce moduly počítame s vytvorením „sád“ pomôcok, ktoré sa budú dať zakúpiť aj samostatne. Tak sa umožní napríklad rodičovi pracovať doma s dieťaťom. Je to potrebné aj pre zabezpečenie plynulosti a efektivity práce učiteľa s celou triedou detí:

- sady kartičiek s obrázkami slov zo Šlabikára,
- sady farebných kartičiek s písmenami
- pomôcka Okienka – kartónová pomôcka formátu A4 so zalaminovanými pásikmi s písmenami vo farbe podľa skupiny hlások (napr. samohlásky = červené).

Obrázky 7-8. Majster Slabika a Majster Dížeň

Zdroje

V tejto časti opisujeme dva moduly metodiky: jeden základný, existujúci – *V Krajine slov a hlások. Tréning fonemického uvedomovania podľa D. B. El'konina* (Mikulajová, Tokárová & Sümegiová, druhé prepracované a doplnené vydanie, 2014) a druhý pripravený na vydanie – *Dítě vidí, co má slyšet. Trénink jazykových schopností dle D. B. Elkonina u dětí se sluchovým postižením* (Nováková, Schöffelová Nováková & Mikulajová, pripravené do tlače, 2020).

Na záver časti 3.4 stručne charakterizujeme dva pripravované moduly: Hlásulienky na návštevu v škôlke. Tréning fonemického uvedomovania podľa D. B. El'konina pre triedy materských škôl (v roku 2020) a Hlásulienky učia deti po slovensky. Tréning fonemického uvedomovania podľa D. B. El'konina pre inojazyčné deti (plánované na roky 2021-22).

Momentálne tieto dve metodiky ešte nie sú vydané.

V *Krajine slov a hlások. Tréning fonemického uvedomovania podľa D. B. El'konina* (2014)

Predgrafémová etapa

Pozostáva z 33 lekcií, ktorých obsahom je nácvik slabikovej analýzy slov, hláskovej analýzy slov, rozlišovania samohlások, spoluhlások a dvojhlasok a taktiež tvrdých a mäkkých spoluhlások D-T-N/Ď-Ť-Ň v slovách. Pracujeme pri tabuli, v šlabikári, vo dvojiciach aj v priestore triedy.

1. téma: Slabiková štruktúra slova. V rámci úvodných 4 lekcií sa dieťa učí deliť slová na slabiky, identifikovať v slove dlhú slabiku, prenášať dĺžku z jednej slabiky na druhú, realizovať grafický záznam slabík v slove (oblúčiky) včítane ich kvantity (dĺžeň). Uvedomovanie slabík je základom

pre budúce čítanie slov.

2. téma: Hlásoková štruktúra slova. Slabikovanie je vývinovo prirodzené, je založené na rytme reči, pre deti je ľahké. Analýza slova na hlásky je kognitívne náročnejšia, vyžaduje vyššiu mieru abstrakcie, preto jadro tréningu tvorí práve táto druhá časť. V tejto téme sa postupne dieťa učí vedome narábať s hláskami v slove. Učí sa vyčleniť prvú a poslednú hlásku, uskutočňovať hláskovú analýzu a syntézu krátkych slov, porovnávať slová, líšiace sa minimálnym počtom hlások (LES – PES) a pod. Slová, s ktorými dieťa pracuje, majú jednoduchú štruktúru, ide najmä o slová so štruktúrou CVC (napr. DOM), CVCV (napr. RUKA), prípadne CCVCV (napr. ŠKOLA) – rovnomerne sa v nich strieda konsonant (C) s vokálom (V). Takéto slová sú ľahšie na analýzu aj na výslovnosť. Na označenie jednotlivých hlások používajú deti žetóny čiernej farby. Jeden žetón označuje jednu fonému v slove. Súčasťou tejto témy sú taktiež jazykové znalosti z oblasti morfológického uvedomovania, napr. tvorenie množného čísla podstatných mien pridaním hlásky (DOM – DOMY: CVC sa mení na CVCV).

3. téma: Samohlásky, spoluhlásky a dvojhásky. V rámci tejto témy sa deti učia vnímať rozdiely medzi vokálmi a konsonantmi na základe ich znenia, artikulácie a funkcie v slabike. Používajú sa červené okrúhle žetóny a žlté žetóny v tvare štvorca. Od detí sa nevyžaduje mechanické ovládanie jednotlivých skupín hlások, naopak, učia sa vnímať rozdiely medzi nimi a používať pomocné mechanizmy pri ich rozlišovaní (napr. vizuálna nápoved' – ústa sformované do kruhu pri vyslovení samohlások).

4. téma: Tvrdé a mäkké spoluhlásky. Tieto lekcie sú zaradené v závere predgrafémovej časti metodiky. Slúžia na nácvik diferenciacie tvrdých a mäkkých spoluhlások na základe akustického dojmu. Upevňuje sa schopnosť hláskovej analýzy a syntézy. Doplnková téma: Upevňovanie poznatkov. V tejto téme sa opakuje prebraté učivo a upevňujú sa poznatky, nadobudnuté v Šlabikári 1. Zároveň úlohy slúžia učiteľovi na overenie, čo sa ktoré dieťa naučilo a či je vhodný kandidát na pokračovanie do grafémovej etapy intervenčného programu.

Za zvládnutie obsahu predgrafémovej etapy metodiky považujeme, ak dieťa:

- vie vyslabikovať kratšie aj dlhšie slová,
- vie, že slová sa skladajú z hlások a vie vymenovať niekoľko hlások,
- dokáže "zapísať" krátke jednoduché slová pomocou žetónov alebo značiek,
- dokáže vyhláskovať niekoľko jednoduchých slov,
- chápe rozdiel medzi významom a zvukovou formou slova,
- pozná pojmy slabika, hláska, samohláska, spoluhláska, dvojhláska,
- chápe korešpondenciu jedna hláska = jeden znak, chápe zmysel zápisu slov pomocou žetónov alebo značiek,
- dokáže určiť počet hlások v krátkych jednoduchých slovách.

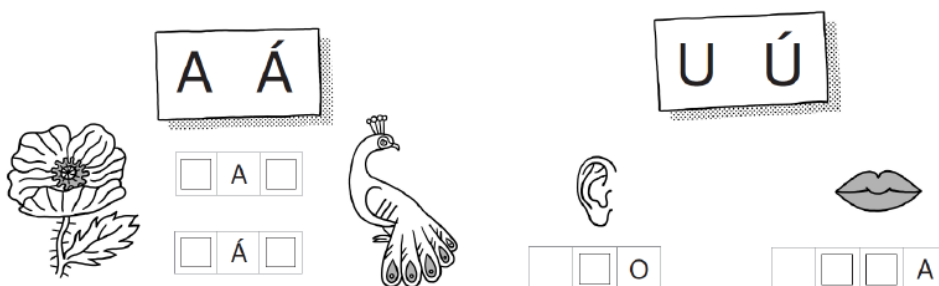

Grafémová etapa

Pozostáva z lekcí 34-72. Cieľom grafémovej etapy je okrem posilňovania schopnosti fonemického uvedomovania aj tréning fonémovo-grafémových a grafémovo-fonémových korešpondencií, ktorých zvládnutie je nevyhnutnou súčasťou procesu osvojovania čítania. Keďže ťažiskovo pracujeme s deťmi predškolského veku, zvolili sme pri koncipovaní metodiky možnosť, že deti aktívne pracujú iba s veľkými tlačnými tvarmi písmen. Malé tlačné tvary majú informatívne zobrazené na zadnej strane kartičiek, s ktorými pracujú.

V prácach zahraničných autorov sa stretávame s tým, že tréning fonemického uvedomovania prebieha súčasne s nácvikom písmen. El'koninov prístup však považujeme za efektívnejší: najprv v predgrafémovej časti venujeme dostatok času uvedomovaniu si hláskovej štruktúry slov a až následne – v grafémovej časti – zavádzame písmená, ktoré postupne nahradia hlásky. Neučíme deti dve nové veci naraz (fonemické uvedomovanie aj poznanie písmen), ale budujeme vedomú „hláskovú kostru slov“, na ktorú sa postupne „zavesia“ písmená. Nižšie uvádzame dva príklady.

Obrázky 9-10. Oboznamovanie sa so samohláskami A – Á, U – Ú a ich dopĺňanie v slovách.

Metodika je v tejto grafémovej etape rozdelená do siedmich tém: Samohlásky, Dvojhlasčky, Tvrdé spoluhlásky, Mäkké spoluhlásky, Obojaké spoluhlásky, Ostatné spoluhlásky (q, w, x), Čítanie (propedeutika čítania).

V prvej téme Samohlásky sa deti začínajú oboznamovať s písmenami samohlások. Keďže táto etapa plynule nadväzuje na predgrafémové obdobie, deti už pojmy samohláska a spoluhláska poznajú a dokážu ich primerane diferencovať. Zavádzanie písmen samohlások sa robí vo dvojiciach krátka – dlhá samohláska. Pri uskutočňovaní hláskovej analýzy či syntézy sa postupuje podobne ako v prvej etape tréningu - deti používajú žetóny. Analyzujú slovo na hlásky, určujú, či je daná hláska samohláska alebo spoluhláska a akou značkou (žetónom) ju označujeme. Keď sa deti postupne učia jednotlivé písmená, namiesto žetónov už použijú písmená na kartičkách. V ďalších témach sa deti oboznamujú s písmenami dvojhlasčiek a potom aj tvrdých, mäkkých a obojakých spoluhlások.

Každá skupina písmen má svoje farebné rozlíšenie, čo pomáha identifikovať, do ktorej skupiny to-ktoré písmeno patrí. Napríklad tvrdé spoluhlásky sú „šedé ako kameň“, mäkké spoluhlásky sú „zelené ako trávica“. Farebné kódovanie je rovnaké na kartičkách, pri písaní do šlabikára i na ostatných používaných pomôckach. Pri práci má dieťa k dispozícii niekoľko pomôcok: Šlabikár 2, žetóny na označenie hlások, kartičky s prebranými písmenami, plastové písmená, pomôcka Okienka. Táto pomôcka umožňuje utvárať slová z písmen posúvaním pásov s viacerými

písmenami cez otvory.

Obrázok 11. Niektoré pomôcky ku Šlabikáru 2.

Na záver grafémovej etapy je zaradená Doplnková téma: jazykové cvičenia. Tie sú určené na rozvíjanie ďalších jazykových schopností. Ide o tridsať úloh rozličného charakteru, ktoré rozširujú význam slov, porozumenie reči, gramatickú stránku reči, naratívne schopnosti a konverzačné zručnosti. Sú veľmi dobrým doplnkom pre prácu s deťmi s narušeným vývinom reči a s deťmi, ktoré potrebujú posilniť aj tieto ďalšie oblasti jazykových schopností, ako vidíme napríklad u detí cudzincov.

Obrázok 12. Príklad úloh na rozvíjanie gramatického citu.

Súčasťou Šlabikára 2 sú aj básničky – na každé písmeno slovenskej abecedy jedna. Sú milé a deti si pomocou nich lepšie zapamätajú, ako znie tá-ktorá hláska v slovách. Ako príklad uvádzame básničky na písmená S a Z.

Obrázok 13. Písmenkové básničky pre šikovné detičky.

V záverečnej téme Čítanie si deti osvojujú základný mechanizmus čítania. Opäť sa tu vraciame k slabike, ale už na kvalitatívne vyššej úrovni, keďže slabika je najmenšia jednotka hovorenej reči a zabezpečuje plynulé čítanie, a nielen skladanie slov z písmen. To sa dosahuje orientáciou pozornosti dieťaťa na samohlásky pri "čítaní slov", ktoré sú zvukovým jadrom slabiky. Takýto postup je propedeutikou čítania a zároveň prevenciou proti dvojitému čítaniu:

Dieťa v prvom kroku vizuálne analyzuje slovo, vyhladá samohlásky, označí ich červenou bodkou. Následne podľa samohlások vyznačí slabiky v slove pomocou oblúčikov. "Čítanie" sa potom uskutoční nahlas plynulým slabikovaním. Činnosti, ktoré sa v tejto téme so slovami realizujú, sú zábavné a hravé a poskytujú dieťaťu možnosť získať pozitívne skúsenosti s prvým čítaním. Kritériom osvojenia grafémovej etapy tréningu je, ak dieťa:

- sa naučí veľké tlačené písmená slovenskej abecedy,
- na základe fonematického uvedomovania a poznania písmen pochopí, ako sa z písmen tvoria slová,
- pochopí princíp čítania krátkych jednoduchých slov plynulým slabikovaním.

Naším cieľom nie je naučiť deti predškolského veku čítať, ale pochopiť, ako sa z písmen tvoria slová. Uvádzame príklad jednej z posledných úloh v Šlabikári 2 – hry so slovami.

Obrázok 14. Hra so slovami zo 71. lekcie metodiky.

3 Hra so slovami.

Deti spoločne s učiteľom zložia z kartičiek na tabuli slovo MUCHOTRÁVKA. *Zoberte z tohto slova písmená prvých troch hlások. Ktoré sú to? M, U, CH. Aké písmeno nám chýba, ak chceme z týchto písmen zložiť meno zvieräťa? MUCHA. Chýba nám A. Je toto písmeno v slove MUCHOTRÁVKA? Aké ďalšie slová môžeme vytvoriť z písmen v tomto slove?* Deti pracujú spoločne. Z písmen slova MUCHOTRÁVKA sa snažia vytvoriť ďalšie slová: UCHO, TRÁVA, KÁVA... Učiteľ môže deťom pomáhať tak, že im opisuje slovo, ktoré môžu zložiť (napr.: Máme to na hlave, počúvame tým, ... UCHO). Rovnako sa môže pracovať so slovom MYŠLIENKA: MYŠ, LIENKA, LENKA, LIEK, LAK, ŠELMA...

Dítě vidí, co má slyšet. Trénink jazykových schopností dle D. B. Elkonina u dětí se sluchovým postižením.

Ďalej stručne opíšeme metódu, ktorá bola iniciovaná naším stretnutím so surdopedkou Mgr. Ivanou Novákovou z logopedického a surdopedického ŠPC v Liberci. Inšpirovala nás do takej miery, že sme začali spoločne študovať teóriu a prax rozvíjania fonematického uvedomovania u detí so sluchovým postihnutím a napísali sme vedeckú monografiu, ktorá je v recenznom konaní (Nováková, I., Schöffelová Nováková, M. & Mikulajová, M.). Metódu adaptovala pre deti predškolského veku s ťažkým sluchovým postihnutím, ide najmä o užívateľov kochleárných implantátov. S deťmi pracuje v poradni len individuálne. Do terapie intenzívne vťahuje rodiča aj učiteľa dieťaťa. Niektorí rodičia prichádzajú na terapiu aj s učiteľkou, aby spoločne monitorovali pokroky dieťaťa, vyladili krátkodobé úlohy a dohodli sa na vzdelávacích cieľoch.

Podstata adaptácie metodiky:

Najprv sa deti učia počúvať a vnímať slabikovú štruktúru slov. Následne sa učia vyčleňovať prvú

hlásku v slovách. To vyžaduje špeciálny postup: I. Nováková zaviedla logopedické pečiatky, na ktorých je zobrazené artikulačné postavenie úst pri výslovnosti jednotlivých hlások (v prípade samohlások) alebo skupín hlások (v prípade spoluhlások).

Obrázok 15. Logopedické pečiatky.

Zdroj: vlastní fotografie

Keďže viacero spoluhlások má rovnakú pečiatku, dopĺňa informáciu názorne a vysvetľuje dieťaťu, čím sa jednotlivé hlásky odlišujú. Postup ilustrujeme na obrázkoch 15-17.

Obrázky 15-17. Výslovnosť hlások /č/, /š/ a /ž/.

Keď sa dieťa naučí používať pečiatky, zapisuje slová nie pomocou žetónov, ale pomocou pečiatok – spoločne vytvárajú „čítacie pásiky“.

Obrázok 18. Vytváranie čítacích pásikov. Prvé slovo je slovo VIDLIČKA.

Až keď dieťa zvládne vyčleňovanie jednotlivých hlások v slove a ich „písanie na čítací pásik“,

zavádzajú sa aj žetóny ako pri práci s počujúcimi deťmi. Detailný opis adaptácie metodiky, skúseností a odporúčaní záujemcovia nájdú v našej monografii.

I. Nováková plánuje organizovať kurz k tejto metodike, ktorý bude nadstavbovým kurzom po absolvovaní kurzu k základnej metodike. Navrhujeme, aby sa aj slovenské špeciálne pedagogičky, logopédky a surdopédky, ktoré prejavia záujem, vyškolili na tomto kurze. Tie z nich, ktoré by mali záujem kurzu lektorovať na Slovensku, boli by certifikovanými lektorkami – ako v prípade základnej metodiky (pozri časť 3.1).

Na záver stručne charakterizujeme dva pripravované moduly metodiky.

Hlásulienky na návšteve v škôlke. Tréning fonemického uvedomovania podľa D. B. El'konina pre triedy materských škôl (pripravujeme na vydanie v roku 2020).

Zmyslom tejto inovácie je sprístupniť prácu s našou metodikou pre celé triedy materských škôl – na rozdiel od základnej metodiky, ktorá najlepšie „funguje“ v malej skupinke. Podnety na túto inováciu prišli od samotných učiteľov, ktorí referujú, že potrebujú pozmeniť systém práce, keď je skupina veľká. To je prirodzená, oprávnená požiadavka, ktorej sú si vedomé aj autorky.

Je tu aj spoločenská objednávka – očakávaná legislatívna zmena, podľa ktorej bude povinný posledný rok predprimárneho vzdelávania, aby spoločnosť zabezpečila všetkým deťom porovnateľnú štartovaciu pozíciu pri vstupe do školy. Česká republika takúto legislatívu má, avšak v porovnaní so Slovenskom nemá taký moderný Štátny vzdelávací program pre predprimárne vzdelávanie. V našom ŠVP je podľa nášho názoru veľmi dobre spracovaná oblasť Jazyk a komunikácia (autorky O. Zápotočná a Z. Petrová). Je tam už explicitne stanovená potreba a úloha rozvíjať fonemické uvedomovanie u detí predškolského veku a oboznamovať ich s písmenami, aj keď len orientačne.

K tejto práci sme prišli v česko-slovenskom tíme a snažíme sa uplatniť najlepšie didaktické skúsenosti a postupy pre celú triedu. Z navrhnutých postupov vyberáme:

- napláňovať metodiku na celý školský rok (september – jún),
- urobiť lekcie ako menšie jednotky, vyžadujúce čas 15-20 minút,
- ponúknuť aktivity s frekvenciou dva-tri razy v týždni, podľa možností a záujmu učiteľa,
- zaradiť také typy aktivít, ktoré nemusia deti vykonávať posediačky pri stole, napríklad pohybové úlohy, aktivity v priestore triedy, práca na zemi a pod.
- vytvoriť úlohy pre viaceré malé skupinky detí súčasne,
- vytvoriť dodatočné sady pomôcok pre nové druhy aktivít, ktoré sa budú dať zakúpiť podľa veľkosti triedy.

Naším cieľom je upraviť formu aj obsah metodiky tak, aby zodpovedal kurikulárnym požiadavkám, stanoveným v Štátnom vzdelávacom programe pre predprimárne vzdelávanie.

Hlásulienky učia deti po slovensky. Tréning fonemického uvedomovania podľa D. B. El'konina pre inojazyčné deti (plánované na roky 2021-22)

Táto naša myšlienka vyšla opäť z potrieb praxe. Na jednej strane sú tu skúsenosti z tried, kde sa vzdelávajú rómski žiaci. Na druhej strane na Slovensku i v susednej Českej republike pribúdajú rodiny cudzincov, ktorých deti pôjdu alebo chodia do miestnych materských či základných škôl. Aj Európa ako celok čelí prisťahovaleckej kríze a počty cudzincov a inojazyčných detí vzdelávaných v jednotlivých krajinách budú len rásť. Preto chceme vytvoriť metodiku, adaptovanú pre prácu s inojazyčnými skupinkami detí, ktorá bude použiteľná aj na individuálne učenie jednotlivcov.

V tejto metodike kladieme dôraz na širší okruh jazykových a komunikačných kompetencií, nielen na fonológiu a základy čítania. Z pripravovaných postupov vyberáme:

- vychádzať z jazykovo-kulturologického prístupu,
- budovať na existujúcich jazykových a komunikačných kompetenciách detí v ich materinskom jazyku a oceňovať ich,
- celé učivo napláňovať do tematických celkov, ktoré budú vývinovo primerané a zároveň budú zodpovedať psychologickej a sociálnej situácii detí ako budúcich alebo začínajúcich školákov (témy, súvisiace s prípravou do školy alebo so životom školáka), ale budú vyjadrovať aj ich osobnú skúsenosť,
- vytvárať aktivity a úlohy na rozvíjanie slovnej zásoby detí v týchto témach,
- podporovať dorozumievanie sa detí a konverzačné zručnosti v slovenskom jazyku (napríklad prostredníctvom práce vo dvojiciach),
- učiť deti vybrané morfo-syntaktické javy v slovenčine a rozvíjať ich jazykový cit,
- podnecovať tvorbu naratív v rámci tém v šlabikári,
- pri rozvíjaní fonemického uvedomovania pracovať aj so slovami v materinskom jazyku dieťaťa (napríklad myš = mišos, mravec = muruvanka, ale motýl = lepetka a pod.).

Aj tento projekt budeme riešiť v česko-slovenskom tíme. Jedna z nás (M. Schöffelová Nováková) pracuje podľa Eľkonina so skupinkami detí cudzincov v jednej materskej škole v Prahe. O tom existujú videonahrávky, na ktorých vidno, aké výsledky tréning prináša a aké pokroky deti robia. Máme tiež videonahrávky zo ZŠ v Chminianskych Jakubovoch. Tu sme realizovali jednu diplomovú prácu (Cenkyová, 2019), ktorá nepreukázala štatisticky významný efekt učenia rómskych žiakov podľa Eľkonina v porovnaní s bežnými didaktickými postupmi u žiakov prvých ročníkov. Domnievame sa však, že to bolo v dôsledku nedostatkov v plánovaní výskumu, ktorý mal byť a nebol longitudinálny. V tejto škole samotní učitelia referujú o veľmi dobrých výsledkoch, ktoré prináša Eľkoninova metóda (viď obr. 19-20).

To nás vedie k hlbším úvahám, ako pokračovať v práci v tomto smere. Tieto skúsenosti – i keď ich doposiaľ nie je veľa – chceme zúročiť pri tvorbe novej metodiky pre inojazyčné deti.

Obrázky 19-20. Práca s rómskymi prvákmi.

Predpokladané finančné náklady

V súčasnosti sa vieme vyjadriť k finančným požiadavkám na základnú metodiku a na kurz k základnej metodike. Zdôvodnenie sme čiastočne uviedli v častiach 2.2 a 3.4.

Na tomto mieste chceme zdôrazniť, že investícia do jedného kompletu základnej metodiky v cene 150 € + DPH a kurzu k tejto metodike v cene 180 € je trvalá. Máme na mysli vyškolenie aspoň jedného odborníka na pracovisko, kde s metodikou podľa El'konina pracujú.

Spotrebné sú len šlabikáre (v súčasnej cene 13,50 € + DPH) a niektoré pomôcky. Každé dieťa, ktoré je zaradené do práce s metodikou, potrebuje svoj vlastný šlabikár. Nie je možné kopírovať šlabikáre, ktoré sú – tak ako celá metodika – chránené autorskými právami autoriek. Niektoré zariadenia však toto základné etické pravidlo porušujú.

K cene pomôcok sa aktuálne vyjadriť nevieme, nakoľko sa s nimi počíta až do vydania modulov metodiky pre materské školy a pre deti so sluchovým postihnutím. Cena bude primeraná a porovnateľná s podobnými produktami na trhu. V súčasnosti napríklad sada logopedických pečiatok stojí okolo 20 €.

Navrhujeme tiež do finančných nákladov započítať preklad do slovenského jazyka a vydanie monografie autoriek I. Novákovej, M. Schöffelovej, Novákovej a M. Mikulajovej *Dítě vidí, co má slyšet. Trénink jazykových schopností dle D. B. Elkonina u dětí se sluchovým postižením*. Odhadovaná cena odborného prekladu na základe počtu strán je 2000 €. Cena za vydanie knihy závisí od veľkosti nákladu. Predpokladáme, že náklad v počte 100 kusov môže pokryť potreby praxe na Slovensku.

Taktiež navrhujeme počítať v najbližších dvoch rokoch s vyškolením 15 certifikovaných lektorov k základnej metodike a troch lektorov k metodike pre deti so sluchovým postihnutím. Autorky ponúkajú zaškolenie budúcich lektorov formou dvojročného špecializačného kurzu, na ktorom poskytnú aj vzdelávacie materiály. Cena bude určená dohodou.

4. Použitá literatúra:

ADAMS, M. J., FOORMAN, B. R., LUNDBERG, I., BEELER, T., 1998. *Phonemic Awareness in Young Children: A Classroom Curriculum*. Baltimore, Maryland: Paul H. Brookes Publishing Co. 1998. ISBN 1-55766-321-1.

BLACHMAN, B. A., BALL, E. W., BLACK, R., TANGLE, D. M., 2000. *Road to the Code: A Phonological Awareness Program for Young Children*. Baltimore: Paul H. Brookes Publishing Co. ISBN 1-55766-438-2.

CARAVOLAS, M., MIKULAJOVÁ, M., DEFIO, S., SEIDLOVÁ MÁLKOVÁ, G. (2020). *O MABEL*. Multilanguage Assessment Battery of Early Literacy. Dostupné z: <https://www.eldel-mabel.net/sk/o-mabel>

CENKYOVÁ, B. 2019. Stimulácia predgramotnostných schopností u rómskych detí. Diplomová práca. Paneurópska vysoká škola.

EHRI, L., NUNES, S., WILLOWS, D., SCHUSTER, B., YAGHOUB-ZADEH, Z., SHANAHAN, T., 2001. Phonemic Awareness Instruction Helps Children Learn To Read: Evidence from the National Reading Panel's Meta-Analysis. In: *Reading Research Quarterly* [online]. Vol. 36, no. 3, s. 250-287 [cit. 2016-01-10]. ISSN 1936-2722. Dostupné z: doi: 10.1598/RRQ.36.3.2.

FOUNDATIONS FOR LITERACY. Center on Literacy and Deafness, Georgia State University, USA. Dostupné z: <https://clad.education.gsu.edu/foundations-literacy-home/>.

GOUGH, P., TUNMER, W., 1986. Decoding, reading, and reading disability. In: *Remedial and Special Education* [online]. Vol. 7, no. 1, s. 6-10 [cit. 2016-01-10]. ISSN 1538-4756. Dostupné z: doi: 10.1177/074193258600700104.

GRAPHOGAME. Dostupné z: <https://www.graphogame.com/>

IDENTIFYING AND TEACHING CHILDREN AND YOUNG PEOPLE WITH DYSLEXIA AND LITERACY DIFFICULTIES. An independent report from Sir Jim Rose to the Secretary of State for Children, Schools and Families. June 2009. Dostupné z: <http://www.thedyslexiaspldtrust.org.uk/media/downloads/inline/the-rose-report.1294933674.pdf>.

MAYBERRY, R. I., DEL GIUDICE, A. A., LIEBERMAN, A. M. 2011. Reading achievement in relation to phonological coding and awareness in deaf readers: a metaanalysis. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*. doi:10.1093/deafed/enq049

MELBY-LERVÅG, M., LERVÅG, A., 2011. Cross-linguistic transfer of oral language, decoding, phonological awareness and reading comprehension: a meta-analysis of the correlational evidence. *Journal of Research in Reading* [online]. Vol. 34, no. 1, s. 114-135 [cit. 2016-01-10]. ISSN 1467-9817. Dostupné z: doi: 10.1037/a0026744.

MELBY-LERVÅG, M., LYSTER, S. A. H., HULME, CH., 2012. Phonological Skills and Their Role in Learning to Read: A Meta-Analytic Review. *Psychological Bulletin* [online]. Vol. 138, no. 2, s. 322-355 [cit. 2016-01-10]. ISSN 1939-1455. Dostupné z: doi: 10.1037/a0026744.

MIKULAJOVÁ, M., DOSTÁLOVÁ, A. 2004. *V krajíně slov a hlásek. Trénink jazykových schopností dle D. B. Elkonina*. První vydání. Bratislava: Dialóg, spol. s r. o. ISBN 80-968502-2-9.

MIKULAJOVÁ, M., DUJČÍKOVÁ, O., 2001. *V Krajine slov a hlások. Tréning fonematického uvedomovania podľa D. B. El'konina. Tréning fonematického uvedomovania podľa D. B. El'konina*. Prvé vydanie. Bratislava: Dialóg, spol. s r. o.

MIKULAJOVÁ, M., TOKÁROVÁ, O., SÜMEGIOVÁ, Z., 2014. *V Krajine slov a hlások. Tréning fonematického uvedomovania podľa D. B. El'konina. Tréning fonematického uvedomovania podľa D. B. El'konina*. Druhé prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: Dialóg, spol. s r. o. ISBN 978-80-968-5027-3.

MIKULAJOVÁ, M., SCHÖFFELOVÁ NOVÁKOVÁ, M., TOKÁROVÁ, O., DOSTÁLOVÁ, A. 2016. *V krajíně slov a hlásek. Trénink jazykových schopností dle D. B. Elkonina*. Praha, Centrum ROZUM, v.o.s. ISBN 978-80-260-8261-3.

National Institute for Literacy. 2008. *Developing Early Literacy: Report of the National Early Literacy Panel*. Dostupné z: <https://lincs.ed.gov/publications/pdf/NELPReport09.pdf>.

National Institute of Child Health & Human Development. 2000. *Report of the National Reading Panel: Teaching children to read: An evidence-based assessment of the scientific research literature on reading and its implications for reading instruction*. (NIH Publication No. 00 4769). Washington, DC: U. S. Government Printing Office.

NOVÁKOVÁ, I., SCHÖFFELOVÁ NOVÁKOVÁ, M., MIKULAJOVÁ, M. *Dítě vidí, co má slyšet. Trénink jazykových schopností dle D. B. Elkonina u dětí se sluchovým postižením (v recenznom konaní, 2020)*.

SCHINDLEROVÁ, A. 2019. *Analýza zkušeností odborníků s tréninkem jazykových schopností podle Elkonina v České republice*. Diplomová práce. Paneurópska vysoká škola.

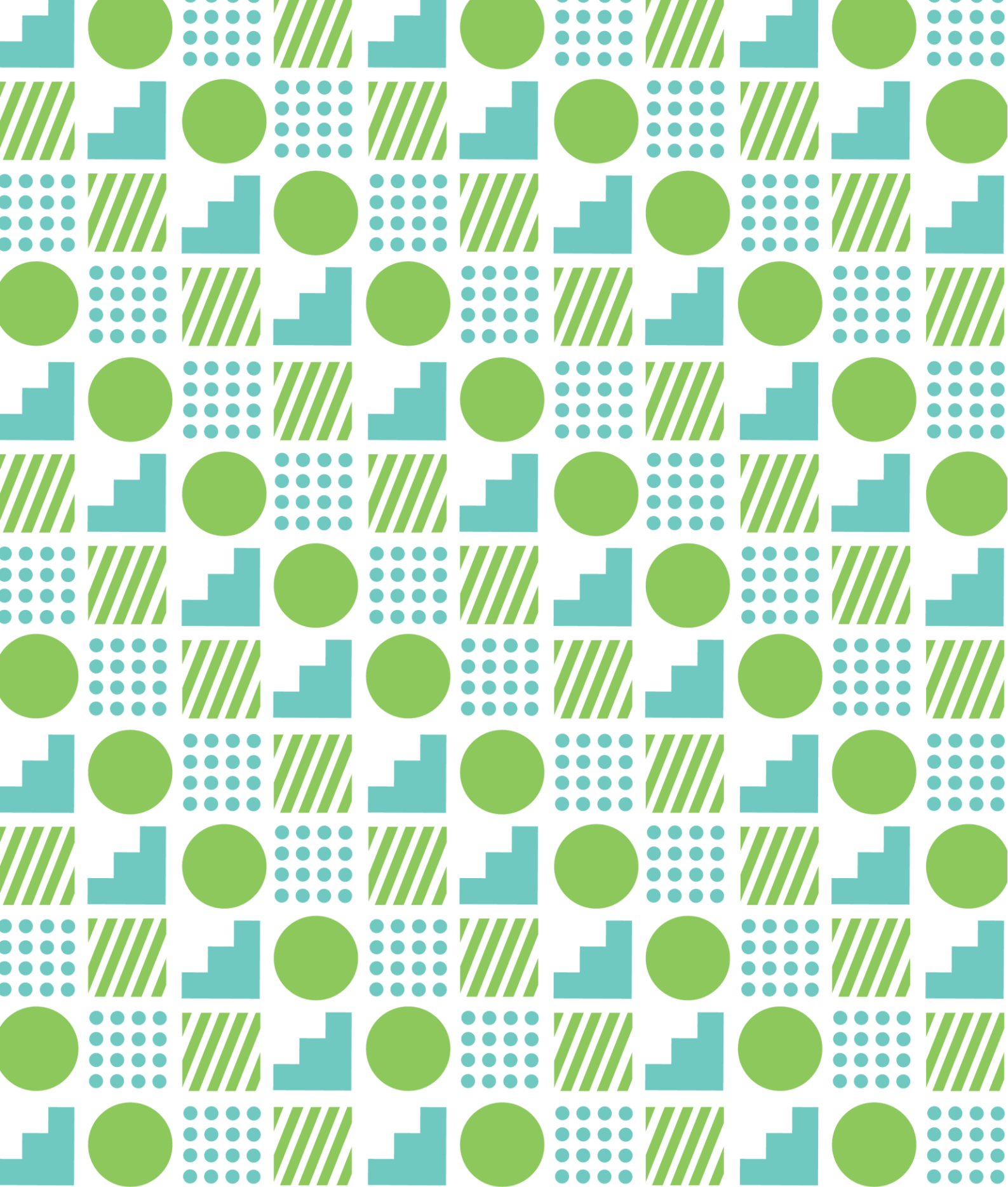
SNOWLING, M. J., MELBY-LERVÅG, M., 2016. *Oral language deficits in familial dyslexia: a meta-analysis and review*. *Psychological Bulletin* [online]. Vol. 142, no. 5, s. 498-545 [cit. 2016-01-10]. ISSN 1939-1455. Dostupné z: doi: 10.1037/bul0000037.

Štátny vzdelávací program pre predprimárne vzdelávanie v materských školách. Dostupné z: https://www.minedu.sk/data/files/6317_svp_materske_skoly_2016-17780_27322_1-10a0_6jul2016.pdf.

TOKÁROVÁ, O., MIKULAJOVÁ, M. 2018. *Vplyv tréningu fonematického uvedomovania v predškolskom veku na osvojovanie čítania a písania*. In: M. Mikulajová (Ed.). *Utváranie ranej gramotnosti v norme a patológii*. Institut vzdelávání Sokrates, s. 137-188. ISBN 978-80-86572-82-6.

VÁRYOVÁ, B., 2012. *Dotazníky pre učiteľov na hodnotenie gramotnosti žiakov*. In: Mikulajová, M. a kol. *Čítanie, písanie a dyslexia*. Bratislava: Slovenská asociácia logopédov, s. 108-125. ISBN 978-80-89113-94-1.

VÝSKUMNÝ ÚSTAV
DETSKEJ PSYCHOLÓGIE
A PATOPSYCHOLÓGIE

ŠTANDARDY
NÁRODNÝ PROJEKT

+421 2 4342 0973
sekretariat@vudpap.sk
www.vudpap.sk

Štandardizáciou systému poradenstva a prevencie
k inklúzii a úspešnosti na trhu práce